

Kapitteloversikt

Forord	41
Forkortelser	43
Kapittel 1 Innledning	47
Kapittel 2 Oppgaver, ansvar og kompetanse i byggesaksbehandlingen ...	60
Kapittel 3 Saksbehandlingssystemene	67
Kapittel 4 Søknadspliktige tiltak	83
Kapittel 5 Midlertidig forbud mot å gjennomføre tiltak	120
Kapittel 6 Byggesaksbehandlingen i kommunen	135
Kapittel 7 Bygningsmyndighetenes vedtak i byggesaken	171
Kapittel 8 Det materielle avgjørelsesgrunnlaget	189
Kapittel 9 Dispensasjon fra plan- og bygningslovgivningen	202
Kapittel 10 Bygningsmyndighetenes samordningsplikt med sektormyndighetene	236
Kapittel 11 Klage og omgjøring av bygningsmyndighetenes vedtak	248
Kapittel 12 Byggetillatelse og søksmål fra nabo	269
Kapittel 13 Byggetillatelse og privatrettslige forhold	277
Kapittel 14 Ansvar og kontroll i byggesaker	284
Kapittel 15 Foretakenes erklæring om ansvarsrett	328
Kapittel 16 Ferdigattest og midlertidig brukstillatelse	345
Kapittel 17 Kommunens tilsyn med byggesak	351
Kapittel 18 Opprettelse av ny eiendom og festegrunn (deling)	367

Kapittel 19	Krav til byggetomta – natur og miljøforhold	392
Kapittel 20	Krav til den ubebygde del av tomta (uteoppholdsareal)	403
Kapittel 21	Byggverkets plassering, høyde og avstand fra nabogrense.	411
Kapittel 22	Krav til tiltaket	432
Kapittel 23	Krav om opparbeidelse av vei-, vann- og avløpsanlegg	458
Kapittel 24	Krav om tilknytning til teknisk infrastruktur	476
Kapittel 25	Refusjon av utgifter til tiltak som kommer andre eiendommer til gode	497
Kapittel 26	Utbyggingsavtaler	531
Kapittel 27	Eksisterende byggverk	552
Kapittel 28	Endret og utvidet bruk av byggverk	568
Kapittel 29	Riving av byggverk	590
Kapittel 30	Erstatningsansvar i byggesaker	599
Kapittel 31	Ulovlighetsoppfølging	620
Kapittel 32	Etterhåndsgodkjennelse	627
Kapittel 33	Pålegg om retting og om stans	631
Kapittel 34	Sanksjoner og menneskerettighetene (EMK)	646
Kapittel 35	Tvangsfullbyrdelse	656
Kapittel 36	Overtredelsesgebyr	673
Kapittel 37	Straff og inndragning	716
	Regelverk	725
	Litteratur	730
	Rettspraksis	735
	Stikkordregister	745

Innhold

Forord	41
Forkortelser	43
Kapittel 1	
Innledning	47
1 Emnet for bygningsretten.....	47
2 Formålet med byggesaksbehandlingen.....	48
2.1 Sikre en bærekraftig utvikling.....	48
2.2 Påse at plan- og bygningslovgivningen håndheves.....	49
2.3 Universell utforming.....	50
2.4 Barns og unges oppvekstvilkår.....	50
2.5 Estetisk utforming av omgivelsene.....	51
2.6 Sørge for rettssikkerhet for den enkelte.....	51
3 Lovens saklige anvendelsesområde.....	51
3.1 Innledning.....	51
3.2 Bygningsmessige tiltak og vesentlige terrenginngrep.....	52
3.2.1 Byggearbeider – bygning, konstruksjoner og anlegg.....	52
3.2.2 Endring av bygninger, konstruksjoner og anlegg.....	53
3.2.3 Andre tiltak knyttet til bygninger, konstruksjoner og anlegg.....	53
3.2.4 Tiltak unntatt fra byggesaksbehandling.....	54
3.2.5 Bruksendring, riving av byggverk og deling av eiendom.....	54
3.2.6 Vesentlige terrenginngrep.....	55
3.3 Andre, ikke bygningsmessige tiltak.....	56
3.4 Midlertidige innretninger.....	57
3.5 Tiltak som er unntatt fra loven.....	58
4 Lovens stedlige virkeområder.....	58
4.1 Fastlandet og sjøterritoriet.....	58
4.2 Svalbard.....	59

Kapittel 2	
Oppgaver, ansvar og kompetanse i byggesaksbehandlingen	60
1 Innledning	60
2 Bygningsmyndighetene på statlig nivå	61
2.1 Kommunal- og moderniseringsdepartementet	61
2.1.1 Departementets håndhevingsmyndighet	62
2.1.2 Departementets kompetanse i klagesakene	62
2.1.3 Departementets instruksjonsmyndighet	62
3 Bygningsmyndighetene på fylkesnivå	63
3.1 Fylkesmannen	63
3.2 Fylkesmannen er klageinstans	63
3.3 Fylkesmannens håndhevingsmyndighet	63
4 Bygningsmyndighet på kommunenivå	64
4.1 Kommunestyret	64
4.1.1 Kommunestyrets lovbestemte kompetanse	64
4.1.2 Kommunestyrets instruksjonsmyndighet	64
4.1.3 Omgjøringskompetansen ved klage	64
4.2 Folkevalgt utvalg	65
4.3 Bygningsadministrasjonen	65
4.4 Delegasjon	65
4.4.1 Delegasjon av kommunestyrets myndighet	65
4.4.2 Videredelegasjon av kompetanse delegert til folkevalgt organ	66
4.4.3 Intern delegasjon	66
Kapittel 3	
Saksbehandlingssystemene	67
1 Innledning	67
2 Søknadsplikt og igangsettelsesforbud	68
2.1 Igangsettelsesforbudet	68
2.2 En saksbehandlingsregel	69
2.3 Tidligere særordninger	69
3 Igangsettelsestillatelse	70
3.1 Krav om uttrykkelig tillatelse	70
3.2 Tillatelse som følge av passivitet	71
4 Typebestemt saksbehandling	71
4.1 Saksbehandlingssystemet etter lovendringen i 1995	71
4.2 Byggesakssystemet i loven av 2008	72
4.2.1 Tiltak som krever søknad og tillatelse og må forestås av fagkyndige	72
4.2.2 Tiltak som krever søknad og tillatelse, men kan forestås av tiltakshaver selv	72
4.2.3 Tiltak som krever søknad, men ikke uttrykkelig tillatelse	72

4.2.4	Tiltak som ikke er søknadspliktige dersom de er i samsvar med plan	73
4.2.4.1	Kan oppføres uten søknad og tillatelse	73
4.2.4.2	Særlig om forholdet til plan og planbestemmelser	73
4.2.5	Ikke bygningsmessige tiltak	74
4.2.6	Tiltak underlagt annen lovgivning	75
5	Trinnvis byggesaksbehandling	75
5.1	Første trinn – rammetillatelse	76
5.1.1	Hva som hører til rammetillatelsen	76
5.1.2	Tiltakshavers adgang til oppdeling	78
5.1.3	Oppdeling av søknad om rammetillatelse	78
5.1.4	Bygningsmyndighetenes adgang til å dele opp saksbehandlingen	79
5.1.5	Rammetillatelsens rettsvirkninger	79
5.2	Andre trinn – igangsettelsestillatelse	80
5.2.1	Hva som hører under andre trinn	80
5.2.2	Ytterligere oppdeling av søknad om igangsettelsestillatelse	80
5.2.3	Igangsettelsestillatelsen	81
6	Bortfall av gitt tillatelse	81
6.1	Fristen på tre år	81
6.2	Fristavbrytelse	82
6.3	Virkningen av fristoversittelse	82
6.4	Innstilling av arbeidene	82

Kapittel 4

	Søknadspliktige tiltak	83
1	Innledning	83
2	Oppføring av bygning	86
2.1	Bygning	86
2.1.1	Boliger, fritidsbebyggelse og næringsbygg	87
2.1.2	Driftsbygninger i landbruket	88
2.2	Bygninger som faller utenfor søknadsplikten	89
2.2.1	Frittliggende bygninger som ikke benyttes til beboelse	89
2.2.2	Mindre bygninger knyttet til landbruksnæringen	90
3	Oppføring av varige konstruksjoner og anlegg	90
3.1	Søknadsplikten	90
3.2	Veianlegg	92
3.2.1	Søknadsplikten	92
3.2.2	Unntak for offentlig veianlegg som anlegges etter veiloven	93
3.2.3	Landbruksveier	93

3.2.4	Intern vei	94
3.3	Parkeringsanlegg og landingsplass	94
3.3.1	Søknadsplikten	94
3.3.2	Unntak for intern biloppstillingsplass	95
3.4	Forstøtningsmur	95
3.4.1	Søknadsplikten	95
3.4.2	Unntak for mindre forstøtningsmurer	95
3.5	Innhegning mot vei	96
3.5.1	Søknadsplikten	96
3.5.2	Unntak for mindre innhegninger	96
3.6	Unntak for mindre tiltak utendørs	96
3.6.1	Innledning	96
3.6.2	Mindre le- og skjermvegg	96
3.6.3	Mindre antennesystemer	97
3.6.4	Mindre skilt og reklameinnretninger	97
3.6.5	Basseng, brønn og dam	98
3.6.6	Andre mindre tiltak utendørs	98
3.7	Unntak for konstruksjoner og anlegg som behandles etter annet regelverk	99
3.7.1	Innledning	99
3.7.2	Offentlige veianlegg	99
3.7.3	Vannkraftanlegg og andre anlegg i vassdrag	99
3.7.4	Anlegg for elektrisk kraft og fjernvarme	99
3.7.5	Landbruksveier	100
3.7.6	Flytende akvakulturanlegg i sjø	100
3.7.7	Steinbrudd, gruver og massetak	100
3.7.8	Jernbaneanlegg, herunder sporvei, tunnelbane og forstadsbane	100
3.7.9	Navigasjonsinnretninger	101
3.7.10	Moloer og annet dekningsverk i sjø	101
3.7.11	Anlegg underlagt brann- og eksplosjonsvernloven	101
3.8	Skjermverdige bygg	102
3.8.1	Forsvaret	102
3.8.2	Skjermverdige objekter	102
4	Plassering av midlertidige bygninger, konstruksjoner og anlegg	103
4.1	Søknadsplikten	103
4.2	Plassering av midlertidige innretninger for kortere tidsrom enn to måneder	105
4.3	Byggverk på bygge- og anleggstomt	106
4.4	Campingvogn og vinteropplag av fritidsbåt	107
5	Fysiske utvidelser av bygning, konstruksjon og anlegg	107
5.1	Søknadsplikten	107
5.2	Mindre tilbygg	107

6	Fasadeendringer	108
6.1	Søknadsplikten	108
6.2	Mindre fasadeendringer	108
7	Vesentlig endring og vesentlig reparasjon av byggverk	109
7.1	Søknadsplikten	109
7.2	Unntak fra søknadsplikten for mindre tiltak i eksisterende byggverk.	110
8	Byggetekniske installasjoner	110
8.1	Søknadsplikten	110
8.2	Unntak fra søknadsplikten: enkle installasjoner i eksisterende bygg	111
9	Vann- og avløpsanlegg	111
10	Vesentlig terrenginngrep	112
10.1	Søknadsplikten	112
10.2	Unntak for mindre grave- og fyllingsarbeider	115
10.3	Kulturminner	116
11	Bruksendringer og vesentlig utvidelse eller endring av tidligere drift	116
12	Riving av byggverk	117
12.1	Søknadsplikten	117
12.3	Riving som ikke er søknadspliktig	117
13	Deling	118

Kapittel 5

	Midlertidig forbud mot å gjennomføre tiltak	120
1	Innledning	120
2	Hvem som har kompetansen til å treffe vedtak om midlertidig forbud	121
2.1	Den kommunale planmyndighet	121
2.2	Regional planmyndighet	121
2.3	Statlig planmyndighet	122
3	Vilkårene for å nedlegge midlertidig forbud	122
3.1	Krav om vurdering av ny planlegging	122
3.2	Hva slags planlegging som må vurderes	123
3.3	Ikke krav om aktuelle byggeplaner	124
4	Plikt til å bruke kompetansen etter pbl. § 13-1	124
5	Det geografiske område for forbudet.	124
6	Hvilke tiltak som kan møtes med midlertidig forbud	125
6.1	Bygge- og anleggstiltak	125
6.2	Ikke bygningsmessige tiltak	125
6.3	Deleforbud	126
6.4	Riveforbud	126
6.5	Rettslige disposisjoner i påtenkte fornyelsesområder	126
7	Vern mot å få et tiltak stanset med hjemmel i pbl. § 13-1	127
8	Saksbehandling, vedtak og klage.	127

8.1	Enkeltvedtak etter forvaltningsloven	127
8.2	Varsling	128
8.3	Vedtaket	128
8.3.1	Krav til saksbehandling og vedtaket	128
8.3.2	Vedtaketets innhold	129
8.4	Begrunnelse og underretning	130
8.5	Klage	130
9	Varighet og forlengelse av nedlagt forbud	130
9.1	Varighet	130
9.2	Forlengelse	131
10	Rettsvirkningene av forbudet mens det gjelder	132
10.1	Reguleringsmyndighetenes plikt til å vurdere ny plan	132
10.2	Plikten til å realitetsbehandle søknader suspenderes	132
10.3	Søknad om unntak	132
11	Rettsstillingen når forbudet opphører	133
11.1	Plikt til å realitetsbehandle	133
11.2	Søknaden skal behandles ut fra den da gjeldende regulering	133
12	Erstatning	134

Kapittel 6

Byggesaksbehandlingen i kommunen	135	
1	Innledning	135
2	Kommunens oppgaver i saksbehandlingen	135
3	Forholdet til forvaltningsloven	136
3.1	Forvaltningslovens anvendelse	136
3.2	Hvem som er part i en byggesak	137
4	Forhåndskonferanse	138
4.1	Formålet	138
4.2	I hvilke saker forhåndskonferanse kan holdes	138
4.3	Plikt til å holde forhåndskonferanse	138
4.4	Når forhåndskonferansen skal holdes	139
4.4.1	Før innsendelse av byggesøknaden	139
4.4.2	Bygningsmyndighetenes frist	139
4.5	Deltakere under forhåndskonferansen	139
4.6	Tiltakshavers forhåndsorientering og kommunens forberedelse	140
4.7	Gjennomføringen av forhåndskonferansen	141
4.7.1	Innledning	141
4.7.2	Aktuelle temaer	141
4.8	Bygningsmyndighetenes orientering	142
4.9	Referat	142
5	Byggesøknaden	143
5.1	Tiltakshavers dokumentasjonsplikt	143
5.2	Forholdet til søknad om dispensasjon	143

5.3	Felles behandling av reguleringsforslag og byggesøknad	144
5.4	Generelle krav til søknad om byggetillatelse	144
5.5	Byggesaksgebyr	145
6	Gjennomføringsplan	146
6.1	Formål	146
6.2	Utarbeidelse, oppdatering og utkvittering av gjennomføringsplanen	146
6.3	Hva gjennomføringsplanen skal inneholde	147
7	Nærmere om hvilke opplysninger tiltakshaver må gi i søknaden	147
7.1	Opplysninger som er nødvendige for å gi tillatelse	147
7.2	Erklæring om ansvarsrett	148
7.3	De enkelte opplysninger.	149
7.3.1	Hvem som er tiltakshaver	149
7.3.2	Eiendom og eksisterende bebyggelse som berøres av tiltaket	149
7.3.3	Beskrivelse av tiltakets art	149
7.3.4	Størrelse og grad av utnytting.	150
7.3.5	Forhold til plangrunnlaget	150
7.3.6	Visuelle kvaliteter, arkitektonisk utforming og universell utforming	151
7.3.7	Tiltakets sikkerhet – grunnforurensning	151
7.3.8	Konsekvensanalyse etter teknisk forskrift § 9-4.	152
7.3.9	Minsteavstander til annen bebyggelse og ledninger.	152
7.3.10	Atkomst, vannforsyning, avløp og fjernvarmetilknytning	152
7.3.11	Dispensasjon.	152
7.3.12	Forhåndskonferanse	152
7.3.13	Tegninger og situasjonsplan	153
7.3.14	Redegjørelse for nabovarsling og nabomerknader	153
7.3.15	Forholdet til andre myndigheter	154
7.3.16	Gjennomføringsplan.	154
7.3.17	Erklæring om ansvarsrett	154
8	Dokumentasjon som skal ligge i tiltaket	155
8.1	Innledning.	155
8.2	Tillatelsen og søknaden	156
8.3	Tegningsmateriale og annet produksjonsgrunnlag	156
8.4	Samsvarserklæringer og kontrollerklæringer	156
8.5	Dokumentasjon av driftsfasen	156
8.6	Dokumentasjon for oppfyllelse av funksjonskrav, ytelser, løsninger og produkter	157
8.7	Dokumentasjon for oppfyllelse av foretakenes system	157
8.8	Avfallshåndtering	157
9	Privatrettslige forhold	158
10	Tiltakshavers plikt til å varsle naboer og gjenboere	158

10.1	Forholdet til forvaltningslov og nabolov	158
10.2	I hvilke saker varslingsplikten gjelder	159
10.3	Hvem som skal besørge varslingen	159
10.4	Hva varselet skal inneholde	159
10.5	Hvem som skal varsles etter hovedregelen i pbl. § 21-3	160
10.5.1	Naboer, gjenboere og festere	160
10.5.2	Rettighetshavere i samme eiendom skal ikke varsles etter pbl. § 21-3.	162
10.5.3	Foreninger og organisasjoner	162
10.5.4	Utvidet varslingsplikt	162
10.5.5	Fritak for varsling	163
10.5.5.1	Naboer hvis interesser ikke blir berørt	163
10.5.5.2	Naboer som har erklært ikke å ha bemerkninger	163
10.5.5.3	Naboer med ukjent adresse.	163
10.5.5.4	Tiltak detaljavklart i plan	163
10.5.6	Plikt til å varsle på nytt	164
10.6	Forholdet til saksbehandlingsfrister	164
11	Retten til å protestere på eget initiativ	165
12	Bygningsmyndighetenes plikter i byggesaksbehandlingen.	165
12.1	Bygningsmyndighetens undersøkelsesplikt	165
12.2	Bygningsmyndighetenes plikt til å sørge for fremdrift	166
12.2.1	Underrette søker om mangelfull søknad.	166
12.2.2	Stansing av saksbehandlingen ved nedlagt midlertidig forbud	166
12.2.3	Suspendert avgjørelsesplikt ved foreleggelse for sektormyndighet	167
12.3	Bygningsmyndighetenes plikt til å besørge varsling	167
12.3.1	Ny varsling av naboer og gjenboere	167
12.3.2	Varsling av andre enn naboer og gjenboere	168
12.3.3	Varsling av offentlige organer.	168
12.4	Plikt til å forelegge saken for andre myndigheter	169
12.5	Partsoffentlighet og formidling av nye opplysninger.	169
12.6	Avklaring av ansvarsretter og omfanget av uavhengig kontroll. . .	170
12.7	Tiltakets tekniske sider.	170

Kapittel 7

Bygningsmyndighetenes vedtak i byggesaken	171
1 Innledning	171
2 Plikten til avgjørelse snarest mulig	171
3 Tolvukersfristen etter pbl. § 21-7 første ledd.	172
3.1 For hvilke tiltak fristen gjelder.	172
3.2 Fra når fristen løper	173

3.3	Forlengelse av fristen	174
3.4	Virkningene av fristoverskridelse.	174
4	Innvilgelse av søknad etter tre uker	175
4.1	Innledning.	175
4.2	Hvilke tiltak som ikke krever uttrykkelig tillatelse	175
4.2.1	Tiltakets art.	175
4.2.2	Det omsøkte må være i samsvar med plan- og bygningslovgivningen.	176
4.2.3	Forholdet til naboer og gjenboere.	176
4.2.4	Forholdet til andre myndigheter.	177
4.3	Fristen.	177
4.4	Innvilgelse	178
5	Avvisning av byggesøknaden	178
5.1	Innledning.	178
5.2	Bygningsmyndighetenes kompetanse til å avvise byggesøknaden	179
5.3	Bygningsmyndighetenes plikt til å avvise byggesøknaden	179
5.4	Saksbehandling og klage	180
6	Bygningsmyndighetenes vedtak	180
6.1	Begrunnelse	180
6.2	Underretning.	181
6.3	Varsling og underretning til myndigheter.	182
7	Igangsettelsen på grunnlag av gitt tillatelse.	182
7.1	Krav om ubetinget tillatelse	182
7.2	Nærmere om igangsettelsestidspunktet	183
7.2.1	Når tillatelsen er meddelt	183
7.2.2	Utsatt iverksettelse	183
7.2.2.1	Innledning.	183
7.2.2.2	Når det kan besluttes utsatt iverksettelse	183
7.2.2.3	Saksbehandlingen	184
7.2.2.4	Avgjørelsesgrunlaget.	185
7.2.2.5	Klage.	185
8	Vedtaket i byggesaken er ikke bindende for andre myndigheter.	185
9	Tiltaket må utføres etter reglene på utførelsestidspunktet.	186
10	Byggetillatelsens rettskraftvirkninger	186
11	Byggetillatelse og rivetillatelse	187
12	Deletillatelse og byggetillatelse.	188

Kapittel 8

Det materielle avgjørelsesgrunlaget.	189
1 Legalitetsprinsippet i byggesaksbehandlingen (byggeretten)	189
2 Avslagsgrunnlagene.	190
2.1 Innledning.	190
2.2 Plan- og bygningslovgivningens materielle bestemmelser	190

2.2.1	Plan- og bygningsloven	190
2.2.1.1	Driftsbygninger i landbruket.	191
2.2.1.2	Fritidsbebyggelse	192
2.2.1.3	Varige konstruksjoner og anlegg.	193
2.2.1.4	Midlertidige bygninger, konstruksjoner og anlegg.	194
2.2.1.5	Byggverk og virksomhet som kan medføre fare eller særlig ulempe.	195
2.2.1.6	Skilt og reklameinnretninger	196
2.2.2	Forskrift	196
2.2.3	Kommunal vedtekt	197
2.2.4	Planvedtak som avslagshjemmel	197
2.2.5	Manglende plan som avslagsgrunnlag	197
2.2.5.1	Større bygge- og anleggsarbeider	197
2.2.5.2	Bestemmelser i kommuneplanen	198
2.2.6	Forhold i strid med gitte byggetillatelse på annen eiendom som avslagsgrunn.	199
3	Adgangen til å stille vilkår i tillatelsen	199

Kapittel 9

Dispensasjon fra plan- og bygningslovgivningen		202
1	Innledning	202
2	Særskilte begrensninger i dispensasjonsadgangen	203
3	Andre former for unntak fra plan- og bygningsloven	203
4	Hvem som kan treffe vedtak om dispensasjon	204
4.1	Kommunene	204
4.2	Overføring av kompetansen til statlig myndighet	205
5	Hvilke bestemmelser det kan dispenseres fra	206
5.1	Fra plan- og bygningslovgivningens bestemmelser	206
5.2	Fra annen lovgivning	207
6	De materielle krav til dispensasjon	208
6.1	Innledning.	208
6.2	Dispensasjonsbestemmelsen i pbl. § 19-2	209
6.3	Ingen har krav på dispensasjon	211
6.4	Nærmere om de alminnelige dispensasjonsvilkårene	212
6.4.1	Ekstraordinære forhold – kravene til interesseovervekt	212
6.4.2	Likebehandlingshensyn	213
6.4.3	Konsekvenser for helse, miljø, jordvern, sikkerhet og tilgjengelighet	213
6.5	Tilleggsvilkår for dispensasjon i plansaker	214
6.5.1	Betydningen av statlige og regionale rammer og mål	214
6.5.2	Betydningen av negativ uttalelse fra statlig sektororgan og fylkeskommunen	215

7	Særlig om dispensasjon fra planer og byggeforbudet i strandsonen	216
7.1	Dispensasjon fra reguleringsplan	216
7.2	Dispensasjon fra arealdelen til kommuneplanen	219
7.3	Dispensasjon fra byggeforbudet i 100-metersbeltet mot sjø og vassdrag	220
8	Noen hovedtyper av hensyn ved dispensasjonsavveiningen	221
8.1	Generelt	221
8.2	Individuelle forhold knyttet til søkerens person	222
8.3	Betydningen av tidligere uheldig saksbehandling	223
8.4	Gjenoppføring etter riving	223
8.5	Alternative ordninger	225
9	Domstolskontrollen. Hensynet til det kommunale selvstyret	226
9.1	Rettsanvendelsesskjønnet	226
10	Saksbehandlingen	227
10.1	Egen dispensasjonssak	227
10.2	Varsling	227
10.2.1	Nabovarsling	227
10.2.2	Varsling av berørte myndigheter	227
10.3	Dispensasjonsvedtaket	228
10.4	Klage	229
11	Adgangen til å sette vilkår i forbindelse med dispensasjon	229
12	Særlig om midlertidige dispensasjoner	231
12.1	Innledning	231
12.2	Nærmere om varigheten	231
12.3	Rettsvirkningene av at dispensasjonen opphører	232
12.3.1	Plikten til å etablere lovlig tilstand	232
12.3.2	Hvem plikten hviler på	233
12.3.3	Forholdet til senere eiere og rettighetshavere i eiendommen	233
12.4	Kravene til tilbaketrekkingsvedtaket	234
12.5	Praktisk bruk av midlertidige dispensasjoner	234
12.5.1	Generelt	234
12.5.2	Nærmere om ekspropriasjon	234
12.5.3	Refusjon	235

Kapittel 10

Bygningsmyndighetenes samordningsplikt med sektormyndighetene . .	236
1 Innledning	236
2 Vilkår for at bygningsmyndighetenes koordineringsplikt skal aktualiseres	237
2.1 Tiltaket må være søknadspliktig etter plan- og bygningsloven . . .	237
2.2 Sektormyndigheten må ha en lovbestemt befatning med tiltaket . .	238

3	Overfor hvilke myndigheter bygningsmyndighetene har koordineringsplikt	239
4	Bygningsmyndighetenes oversendelse av saken	240
5	Sektororganets behandling	241
5.1	Etter eget lovverk	241
5.2	Frist for sektororganet	241
5.3	Fristforlengelse.	242
5.4	Virkningene av fristoversittelse	242
6	Virkningene for byggesaken av at saken sendes sektororganet	243
6.1	Saksbehandlingen etter plan- og bygningsloven skal fortsette . . .	243
6.2	Avgjørelsesplikten suspenderes	243
6.3	Bygningsmyndighetenes kompetanse	243
7	Bygningsmyndighetenes kompetanse når sektororganets avgjørelse foreligger	244
7.1	Plikt til å realitetsbehandle saken.	244
7.2	Bygningsmyndighetenes kompetanse dersom sektormyndigheten har gitt tillatelse	244
7.3	Bygningsmyndighetenes kompetanse dersom sektormyndigheten har avslått	244
8	Klage der sektormyndigheten har gitt avslag eller negativ uttalelse	245
9	Tillatelse gitt i strid med pbl. § 21-5	246
10	Tiltak som bare behandles etter sektorlovgivningen	246
10.1	Innledning.	246
10.2	Sektororganets underretningsplikt	246

Kapittel 11

Klage og omgjøring av bygningsmyndighetenes vedtak	248
1 Innledning	248
2 Hvilke vedtak under byggesaksbehandlingen som kan påklages	249
2.1 Vedtak om byggetillatelse og dispensasjon	249
2.2 Passivitetstillatelse etter pbl. § 21-7 annet ledd annet punktum. . .	250
2.3 Avvisningsvedtak	250
2.4 Prosessledende beslutninger.	250
2.5 Avskåret klagerett på forhold som er avgjort i reguleringsvedtaket	251
3 Hvem som har klagerett.	252
3.1 Parter og andre som ivaretar egne private interesser	252
3.2 Organisasjoner og andre sammenslutninger	253
3.3 Offentlige organer	254
3.4 Offentligrettslig klagerett.	254
3.5 Klagerett for kommunens egne organer.	255
3.6 Mindretallsklage etter kommuneloven § 59.	256
4 Klageinstansen.	256

4.1	Statlig kontroll	256
4.2	Fylkesmannens dobbeltstilling som klager og klageinstans	257
5	Klagen	257
5.1	Klagefrist og oppreisning	257
5.2	Klagens innhold	258
5.3	Kommunens klagebehandling	258
5.3.1	Avvisning	258
5.3.2	Omgjøring	259
5.3.2.1	Omgjøringskompetansen	259
5.3.2.2	Hvem som har omgjøringskompetansen	259
5.3.3	Tilrettelegge avgjørelsesgrunnlaget for klageinstansen	260
6	Klageinstansens behandling av klagesaken	261
6.1	Avvisning	261
6.2	Klageorganets utredningsplikt	261
6.3	Klageinstansens overprøving av saken	262
6.4	Klageinstansens vedtak	263
6.5	Klageadgangen over klageinstansens vedtak	263
6.5.1	Klageinstansen har truffet realitetsvedtak	263
6.5.2	Klageinstansen har avvist klagen	264
7	Bygningsmyndighetenes adgang til å omgjøre eget vedtak uten klage	264
7.1	Omgjøring med hjemmel i forvaltningsloven § 35	264
7.2	Omgjøring ut fra alminnelige forvaltningsrettslige prinsipper	265
7.3	Bygningsmyndighetene står fritt i ny sak	266
8	Overordnet organs omgjøringsrett	267
8.1	Omgjøringsretten	267
8.2	Omgjøringsvedtaket	267
9	Ny søknad i samme sak	268

Kapittel 12

	Byggetillatelse og søksmål fra nabo	269
1	Innledning	269
2	Naboens adgang til å angripe en byggetillatelse	269
2.1	Tilknytning til søkmålgjenstanden (aktiv søksmålsinteresse)	269
2.2	Hvem søksmålet må rettes mot (passiv søksmålsinteresse)	270
2.3	Naboens adgang til å forfølge ulovlige byggearbeider	271
3	Hvem som må saksøkes	272
4	Naboens adgang til å saksøke tiltakshaveren etter naboloven	273
4.1	Nabolov og bygningslov	273
4.2	Søksmål med påstandsgrunnlag i naboloven § 2	275
4.3	Søksmål med påstandsgrunnlag i naboloven §§ 3 og 4	276

Kapittel 13

Byggetillatelse og privatrettslige forhold	277
1 Innledning	277
2 Privatrettslige forhold som grunnlag for å avslå byggesøknad	278
2.1 Det rettslige utgangspunkt	278
2.2 Lovbestemmelser som gir avslagsgrunnlag	278
2.3 Privatrettslige hensyn som relevante skjønnsmoment	279
3 Byggningsmyndighetenes undersøkelsesplikt	280
3.1 Det rettslige grunnlag for plikten	280
3.2 Nærmere om undersøkelsesplikten	281
4 Private rettigheters betydning for byggningsmyndighetenes vedtak	282
5 Byggningsmyndighetene skal ikke håndheve nabolovgivning	283

Kapittel 14

Ansvar og kontroll i byggesaker	284
1 Innledning	284
2 Legaldefinisjoner og oversikt over terminologi	287
3 Fastsettelse av tiltaksklasse	288
3.1 Kriteriene for inndelingen i tiltaksklasser	288
3.2 Tiltaksklasse 1	289
3.3 Tiltaksklasse 2	290
3.4 Tiltaksklasse 3	290
4 Byggningsmyndighetenes oppgaver	291
4.1 Fastsette omfanget av uavhengig kontroll	292
4.2 Godkjenne bygningers plassering	292
4.3 Utstedelse av ferdigattest	292
4.4 Føre tilsyn	292
5 Byggningsmyndighetenes ansvar	293
6 Tiltakshavers ansvar	293
7 Hvilke tiltak som skal belegges med ansvar	294
7.1 De søknadspliktige tiltak	294
7.2 Unntak for tiltak som ikke er søknadspliktige	295
7.2.1 Tiltak som utføres etter annet regelverk	295
7.2.2 Hemmelig militært byggverk	295
7.2.3 Skjermverdige objekter	295
7.2.4 Unntak for mindre tiltak	296
7.2.4.1 Tiltakene	296
7.2.4.2 Forutsetningen om at tiltaket må være i samsvar med plan	296
7.3 Unntak for tiltak som er søknadspliktige	296
7.3.1 Mindre (enkle) tiltak på bebygd eiendom	296
7.3.1.1 Tilbygg	297
7.3.1.2 Bygning som ikke skal brukes til beboelse	297

7.3.1.3	Skilt og reklameinnretninger o.l.	298
7.3.1.4	Antennesystemer.	298
7.3.1.5	Alminnelige driftsbygninger i landbruket.	298
7.3.1.6	Midlertidige innretninger	299
7.3.1.7	Riving	300
7.4	Unntak ut fra en konkret vurdering	300
7.5	Selvbygger	300
7.6	Krav om ansvarlig foretak når tiltakshaver kan forestå tiltaket selv.	301
7.6.1	Etter krav fra tiltakshaver	301
7.6.2	Etter krav fra bygningsmyndighetene.	301
8	De ansvarshavendes ansvar	301
8.1	Ansvaret ligger i foretak.	301
8.2	Etableringen av ansvaret	302
8.3	Omfanget av og innholdet i ansvarsretten	303
8.4	Ansvarets varighet	304
8.5	Opphør av ansvar før oppgaven er utført	305
8.5.1	Tilbaketrekking av ansvarsretten	305
8.5.2	Bortfall av oppdraget overfor tiltakshaveren	305
9	Funksjonen som ansvarlig søker	306
9.1	Ansvarsfunksjoner	306
9.2	Ansvarlig søker.	306
9.2.1	Bindeledd mellom tiltakshaver og bygningsmyndighetene.	306
9.2.2	Ansvar for at søknaden er fullstendig.	307
9.2.3	Identifisere og avklare ansvarsområdene	307
9.2.4	Samordning.	308
9.2.5	Ansvaret i ferdigstillingsfasen	308
9.2.6	Avfallshåndtering	309
9.2.7	Sikringstiltak på byggeplassen	309
9.2.8	Dokumentasjon for forvaltning, drift og vedlikehold. ...	309
10	Funksjonen som ansvarlig prosjekterende.	310
10.1	Prosjekteringen.	310
10.2	Kvalitetssikring og dokumentasjon (egenkontroll)	310
10.3	Samsvarserklæring	311
10.4	Formidling av produksjonsunderlaget til utførende.	311
10.5	Situasjonsplan.	312
10.6	Avfallsplan, miljøsaneringsbeskrivelse og særskilte sikringstiltak.	312
10.7	Forvaltning, drift og vedlikehold	312
11	Funksjonen som ansvarlig utførende.	313
11.1	Utførelsen av tiltaket	313
11.2	Kvalitetssikring og dokumentasjon (egenkontroll)	313

11.3	Forholdet til ansvarlig prosjekterende	313
11.4	Forsikre seg om at nødvendige tillatelser foreligger	314
11.5	Avfallsplan, miljøsaneringsbeskrivelse og særskilte sikringstiltak	314
11.6	Endringer i forhold til gitte rammer	315
11.7	Samsvarserklæring	315
11.8	Forvaltning, drift og vedlikehold	315
12	Funksjonen som ansvarlig kontrollerende	315
12.1	Innledning	315
12.2	Sentral godkjennelse og uavhengighet	317
12.3	Hvilke tiltak som kan pålegges uavhengig kontroll	318
12.4	Oppgaver som skal belegges med uavhengig kontroll	318
12.4.1	Innledning	318
12.4.2	Fuktsikring og lufttetthet i boliger og fritidsboliger	319
12.4.3	Obligatorisk uavhengig kontroll i tiltaksklasse 2 og 3	319
12.4.4	Forenklet uavhengig kontroll	320
12.4.5	Unntak fra krav om uavhengig kontroll	320
12.4.6	Uavhengig kontroll etter krav fra bygningsmyndighetene	320
12.5	Ansvarlig kontrollerendes ansvar	321
12.5.1	Innledning	321
12.5.2	Innholdet i kontrollen	322
12.5.3	Gjennomføring av kontroll i tiltaksklasse 1	322
12.5.4	Gjennomføring av kontroll i tiltaksklasse 2 og 3	323
12.5.4.1	Kontroll av prosjektering	323
12.5.4.2	Kontroll av utførelsen	324
12.6	Avslutning av kontroll	324
12.6.1	Ansvarlig kontrollerendes oppgaver	324
12.6.2	Ansvarlig søkers oppgaver	325
13	Det privatrettslige ansvar	326

Kapittel 15

	Foretakenes erklæring om ansvarsrett	328
1	Innledning	328
2	Godkjennelsesområde og tiltaksklasse	329
3	Hvem som kan ha ansvarsrett	329
4	Godkjennelseskravene	330
4.1	Innledning	330
4.2	Krav til foretakets rutiner	330
4.2.1	Generelle krav	330
4.2.2	Spesielle krav om rutiner knyttet til funksjonene	331
4.3	Kvalifikasjonskrav	332
4.3.1	Kravene stilles til foretakets faglige ledere	332
4.3.2	Utdannelse	332
4.3.3	Praksis	333

5	Sentral godkjenning for ansvarsrett	333
5.1	Frivillig godkjenningsordning	333
5.2	Søknad om sentral godkjenning for ansvarsrett	334
5.2.1	Dokumentasjon for oppfyllelse av krav	334
5.3	Nærmere om godkjenningen	334
5.4	Tilbaketrekking av sentral godkjenning	335
5.4.1	Innledning	335
5.4.2	Tilbaketrekkingens grunnlagene	336
5.4.2.1	Alvorlige eller gjentatte overtredelser	336
5.4.2.2	Tilbaketrekking som følge av manglende kvalifikasjoner	337
5.4.3	Nærmere om vurderingen – sikkerhetsventilen	337
5.4.4	Foretakets opplysningsplikt	338
5.4.5	Saksbehandlingen og klage	338
5.4.6	Rettsvirkningene av tilbaketrekkingen	339
5.4.7	Varigheten av tilbaketrekkingen	339
5.5	Advarsel	340
6	Erklæring om ansvarsrett	341
6.1	Innledning	341
6.2	Vilkårene for å få ansvarsrett	341
6.3	Bygningsmyndighetenes behandling av erklæring om ansvarsrett	342
6.4	Tilbaketrekking av ansvarsrett	342
6.4.1	Tilbaketrekkingens grunnlaget	342
6.4.1.1	Alvorlige overtredelser	342
6.4.1.2	Manglende pålitelighet	343
6.4.1.3	Manglende kvalifikasjoner for oppgaven	343
6.4.2	Sikkerhetsventil	343
6.4.3	Advarsel	343
6.4.4	Saksbehandlingen og klage	343
6.4.5	Rapportering til tilbaketrekking	344

Kapittel 16

Ferdigattest og midlertidig brukstillatelse	345
1 Innledning	345
2 Tiltak som krever ferdigattest	345
2.1 Søknadspliktige tiltak	345
2.2 Søknadspliktige tiltak som ikke krever ferdigattest	346
2.2.1 Opprettelse og endring av eiendom	346
2.2.2 Midlertidige tiltak og skilt	346
2.2.3 Gamle byggesaker	346
3 Vilkårene for å utstede ferdigattest	347
4 Søknad om ferdigattest	347
5 Bygningsmyndighetenes saksbehandling	348

6	Vedtak, klage og tilbaketrekking	349
7	Midlertidig brukstillatelse	349

Kapittel 17

Kommunens tilsyn med byggesak	351	
1	Innledning	351
2	En kommunal oppgave	352
3	Når tilsyn etter pbl. § 25-1 kan iverksettes	353
4	Hva som kan kontrolleres	353
5	Tilsynsformer	353
5.1	Revisjonstilsyn	354
5.2	Dokumentasjonstilsyn	354
5.3	Inspeksjonstilsyn	354
5.4	Produkttilsyn	354
6	Hvilke bestemmelser som skal påses overholdt	355
7	Kommunens plikt til å føre tilsyn	355
7.1	Ved allerede gitte pålegg og ved ulovlige forhold	355
7.2	Tilsyn med foretakenes kvalifikasjoner	356
7.3	Gjenstand for tilsyn	357
7.3.1	Innholdet	357
7.3.2	De prioriterte områder	357
7.3.3	Rapport til departementet	357
8	Kommunens rett til å føre tilsyn	358
9	Strategi for tilsyn og rapport over gjennomførte tilsyn	358
9.1	Tilsynsstrategi	358
9.2	Rapport om gjennomførte tilsyn	359
10	Gjennomføringen av det enkelte tilsyn	359
10.1	Tilsyn og saksbehandling	359
10.2	Tilsynsmetoder	360
10.2.1	Dokumentasjonstilsyn	361
10.2.2	Inspeksjonstilsyn (byggplasskontroll)	361
10.3	Bygningsmyndighetenes adgang til den private sfære	362
10.4	Opplysningsplikt	362
10.5	Kommunens virkemidler under tilsynet	363
10.5.1	Stoppordre	363
10.5.2	Tilleggskontroll	364
10.5.3	Gjenopptakelse av byggesaken	364
10.6	Hjelp av politiet	364
11	Saksbehandlingen	365
11.1	Varsel	365
11.2	Tilsynsrapport	365

Kapittel 18

Opprettelse av ny eiendom og festegrunn (deling)	367
1 Saksgangen – forholdet mellom plan- og bygningsloven og matrikkeloven	367
2 Krav om tillatelse	368
2.1 Tillatelse etter plan- og bygningsloven	368
2.2 Tillatelse etter jordloven	369
2.3 Tillatelse etter annet regelverk	370
2.4 Søknadsplikt ved innløsning av festetomt	371
3 Materielle bestemmelser som får anvendelse ved deling av eiendom	372
3.1 Innledning	372
3.2 Forholdet til arealplan	372
3.2.1 Planens bindende virkning for deling	372
3.2.2 Deling i strid med planens arealformål	373
3.2.3 Fradeling av bebygd eiendom til uendret bruk	374
3.2.4 Deling i strid med planbestemmelser	376
3.2.5 Midlertidig dele- og byggeforbud	377
3.3 Fradelingsforbud i strandsonen	377
3.4 Avstandskrav	378
3.5 Deling gjennom eksisterende bebyggelse	379
3.6 Krav til tomtas skikkethet	379
4 Særlige forbud mot deling	382
4.1 Kravet om atkomst	382
4.2 Kravet om vann og avløpsordning	383
4.3 Felles avkjørsel og felles areal	384
4.4 Kravet til byggegrunn og miljøforhold	384
5 Privatrettslige forhold – delingshindrende servitutter	385
6 Ulike former for oppretting og endring av fast eiendom	386
6.1 Innledning	386
6.2 Deling i flere plan – etablering av anleggseiendom	386
6.3 Arealdeling og grensejustering	388
6.4 Jordsameie	389
6.5 Eierseksjonering	389

Kapittel 19

Krav til byggetomta – natur og miljøforhold	392
1 Innledning	392
2 Krav til planlegging	393
3 Krav ved behandling av enkeltsaker	393
3.1 Natur- og miljøforhold	393
3.2 Hvilke tiltak som omfattes	394
3.3 Tilstrekkelig sikkerhet mot fare eller vesentlig ulempe	395
3.3.1 Terskelen	395

3.3.2	Risikovurderingen.	396
3.3.3	Tilstrekkelig sikkerhet mot fare	397
3.3.4	Vesentlig ulempe.	398
3.3.5	Grunnforurensning	398
4	Bygningsmyndighetenes plikt til å håndheve – erstatningsansvar	399
5	Adgangen til å nedlegge forbud.	402
6	Dispensasjon	402

Kapittel 20

Krav til den ubebygde del av tomta (uteoppholdsareal)	403
1 Den ubebygde del av tomta	403
2 Forholdet til arealplaner, bestemmelser og forskrifter.	404
3 Uteoppholdsareal	404
3.1 Innledning.	404
3.2 Planbestemmelser om uteoppholdsareal	405
3.3 Andre bestemmelser som påvirker uteoppholdsarealet	405
3.4 Nærmere krav til uteoppholdsarealet	406
3.5 Særlig om hensynet til barns og unges oppvekstmiljø.	406
4 Interne veier	407
5 Parkeringsareal.	407
5.1 Innledning.	407
5.2 Planbestemmelser.	407
5.3 Fellesareal.	408
5.4 Frikjøpsordninger.	409
6 Hvilke tiltak som utløser krav til den ubebygde del av tomta	410

Kapittel 21

Byggverkets plassering, høyde og avstand fra nabogrense	411
1 Innledning	411
2 Plassering av andre tiltak enn bygninger.	413
3 Forholdet til lov, planer og planbestemmelser.	413
4 Byggverkets plassering i horisontalplanet.	414
4.1 Avstandskrav	414
4.2 Avstandskrav til nabogrense.	414
4.3 Unntak og dispensasjon fra firemetersregelen	415
4.3.1 Unntak på grunnlag av nabosamtykke	415
4.3.2 Unntak uten nabosamtykke for garasje, uthus og lignende	416
4.3.3 Dispensasjon fra avstandskravet.	417
4.3.4 Adgangen til å stille vilkår	417
4.4 Avstand mellom byggverk på samme eiendom	418
4.5 Avstand til vei.	418
4.6 Avstand til elektriske anlegg	419

4.7	Avstand til ledninger i grunn	419
5	Byggverkets høydeplassing (sokkelhøyden)	420
6	Byggverkets høyde	420
6.1	Møne- og gesimshøyde	420
6.2	Bygningsmyndighetenes godkjenning	421
7	Plassering av byggverket i marka (utstikkingen)	421
7.1	Innledning	421
7.2	Kommunens oppgaver	422
7.2.1	Fremskaffe oppmålingsgrunnlaget	422
7.2.2	Målereglene	422
7.2.3	Toleransegrenser	422
7.3	Ansvarlig prosjekterendes ansvar	423
8	Form og høyde på terreng	424
9	Bygningsmyndighetenes kompetanse	424
9.1	Godkjennelseskompetanse	424
9.2	Hvilke hensyn som kan vektlegges	425
9.3	Interesseavveiningen	427
9.4	Særlig om nabointeressene	427
10	Den privatrettslige konflikten – naboloven § 2	428
11	Plassering av midlertidige bygninger, konstruksjoner og anlegg	429
11.1	Innledning	429
11.2	Ulempevurderingen	430
11.3	Kommuneplanbestemmelse etter pbl. § 11-9 nr. 6	431

Kapittel 22

Krav til tiltaket	432
1 God arkitektonisk utforming	432
2 Kravet til estetikk	433
2.1 Historikk	433
2.2 Tiltak som omfattes av kravene til estetikk	434
2.3 Særlig om vedlikeholdsarbeider – material- og fargevalg	436
2.4 Verneregelen i pbl. § 31-1	436
2.5 Skilt- og reklameinnretninger	438
2.6 Arealplanlegging og estetikk	439
2.7 Overordnede retningslinjer om estetikk	441
2.8 Pbl. § 29-2 som avslagsgrunnlag	442
2.8.1 Gode visuelle kvaliteter	443
2.8.1.1 Fra negativ til positiv norm	443
2.8.1.2 En rettslig standard	443
2.8.1.3 Faglige kvalitetsnormer	444
2.8.1.4 Tiltaket vurdert isolert	444
2.8.1.5 Tiltaket vurdert i forhold til omgivelsene	445
2.8.2 Overprøving av forvaltningsskjønnet	445

3	Universell utforming etter plan- og bygningslovgivningen	446
3.1	Innledning	446
3.2	Begrepet universell utforming	447
3.3	Universell utforming etter plan- og bygningsloven	448
3.3.1	Forskriftshjemmelen	448
3.3.2	Krav til planløsning og bygningsdeler i byggverk	449
3.3.3	Kravene om universell utforming av uteareal	450
3.3.4	Unntak fra kravene for studentboliger	450
3.4	Krav om universell utforming av eksisterende byggverk	451
3.5	Krav til universell utforming i arealplan	452
3.6	Byggesaksbehandlingen og dispensasjon	452
3.6.1	Plikt til å dokumentere visuelt uttrykk og universell utforming	452
3.6.2	Dispensasjon	453
3.7	Likestillings- og diskrimineringsloven	453
3.7.1	Plikten til å gjennomføre tiltak	453
3.7.2	Forholdsmessighetsvurderingen	454
3.7.3	Sanksjonene	455
3.7.4	Forholdet til plan- og bygningslovgivningen	455
4	Tekniske krav – TEK17	456
5	Krav til byggeprodukter	457

Kapittel 23

Krav om opparbeidelse av vei-, vann- og avløpsanlegg	458	
1	Innledning	458
2	Hvilke arealer som kan få opparbeidelsesplikt	459
2.1	Tomt og bebygd eiendom	459
2.2	Areal i planvurdert strøk	459
3	Reguleringsmessige krav til anlegget	460
3.1	Vei	460
3.2	Ledningsanlegg	460
4	Opparbeidelse av vei	461
4.1	Reguleringen som begrensnig	461
4.2	Hva som er vei	461
4.3	Opparbeidelsesstrekningen	463
4.4	Veibredden	464
4.5	Tekniske krav til veien	465
5	Opparbeidelse av ledninger	465
5.1	Hovedledninger	465
5.2	Ledningsstrekning og dimensjon	465
5.3	Tekniske krav til ledningen	466
6	Opparbeidelse av felles areal og parkbelte langs industristrøk	466
7	Hvilke tiltak som utløser plikt til opparbeidelse	467

7.1	Deling av eiendom	467
7.2	Ved oppføring av ny bygning	467
7.3	Oppføring av konstruksjoner og anlegg	468
7.3.1	Faste tiltak	468
7.3.2	Midlertidige og transportable innretninger	469
7.4	Tiltak på allerede bebygd tomt	469
7.4.1	Påbygging og arbeider på eksisterende bygning	469
7.4.2	Bruksendring og utvidelse av bruken	470
7.5	Nybygg etter riving	470
8	Nærmere om opparbeidelsesplikten	471
8.1	Lovbestemt plikt eller pålegg	471
8.2	Når opparbeidelsen må være foretatt	471
8.3	Unntak fra opparbeidelsesplikten	472
8.3.1	Dispensasjon – veierklæring	472
8.3.2	Tilknytning til annen ledning	472
9	Kommunal overtakelse av anleggene mot vedlikehold	473
9.1	Kommunens plikt til å overta anlegget	473
9.2	Kommunens rett og plikt til å overta anlegget	474
9.3	Overtakelsesforretning	475
9.4	Kommunens rådighet over anlegget	475
9.5	Opparbeiderens rådighet	475

Kapittel 24

Krav om tilknytning til teknisk infrastruktur	476
1 Atkomst	476
1.1 Innledning	476
1.2 Atkomst til vei som er åpen for alminnelig ferdsel	476
1.3 Atkomsten	477
1.3.1 Tomt med fasade til veien	477
1.3.2 Tomt i avstand til veien	477
1.3.2.1 Veiforbindelse	477
1.3.2.2 Tilfredsstillende veiforbindelse	477
1.3.2.3 Privatrettslig sikret veirett	478
1.3.2.4 Tinglyst veirett	478
1.3.3 Annen ordning enn veiforbindelse	479
1.4 Når veiforbindelsen må være opparbeidet	479
1.5 Godkjent avkjørsel	480
1.5.1 Avkjørsel	480
1.5.2 Godkjennes av veimyndighetene	480
1.5.3 Avgjørelsesgrunnlaget	480
1.6 Hvilke tiltak som utløser krav om atkomst	481
1.6.1 Ved deling av eiendom	481
1.6.2 Ved oppføring av byggverk	481

1.6.3	Ved tiltak på eksisterende bygning	482
1.7	Bygningsmyndighetenes oppgave	482
1.7.1	Atkomst	482
1.7.2	Avkjørselen	484
2	Avløpsordning	484
2.1	Innledning	484
2.2	Avløpsvann	485
2.3	Hva som utløser kravene	485
2.4	Privatrettslig sikret ordning	485
2.4.1	Avløpsordning (stikkledning)	486
2.4.2	Resipienten	486
2.4.3	Det økonomiske oppgjør	486
2.4.4	Hvorledes rettigheten må være sikret	487
2.5	Avledning av overvann	487
2.6	Forholdet til forurensningslovgivningen	488
2.6.1	Forurensningstillatelse	488
2.6.2	Krav til anlegget	488
2.6.2.1	Tilknytning til kommunalt anlegg	488
2.6.2.2	Tilknytning til private anlegg	488
2.6.3	Bygningsmyndighetenes oppgaver	489
2.7	Tilknytningsplikt til avløpsanlegg	489
2.7.1	Innledning	489
2.7.2	Hvilke bygninger tilknytningsplikten gjelder for	489
2.7.3	Plikten følger direkte av loven	490
2.7.4	Vilkårene for tilknytningsplikt	490
2.7.4.1	Avstanden fra bygning til ledning er avgjørende	490
2.7.4.2	Tilknytningsutgiftene må ikke være uforholdsmessige	491
2.7.5	Unntak fra tilknytningsplikten	492
2.7.6	Utvidet tilknytningsplikt	493
3	Vannforsyning	493
3.1	Vannkilden	493
3.2	Betryggende og tilstrekkelig drikkevann	494
3.3	Slokkevann	494
3.4	Når krav kan stilles	495
3.5	Drikkevannsforskriften	495
3.6	Tilknytningsplikt	495
4	Tilknytning til fjernvarmeanlegg	495
4.1	Unntak	496

Kapittel 25

Refusjon av utgifter til tiltak som kommer andre eiendommer til gode.	497
1 Innledning	497
1.1 Fra kompensasjonsprinsipp til refusjonsprinsipp.	497
1.2 Endringene i refusjonsreglene 1986.	498
1.3 Hovedpunkter i loven av 2008	499
2 Refusjonsplikt på annet grunnlag enn lov	500
2.1 Refusjon som del av salgsvederlaget	500
2.2 Avtale med privat tomteeier	501
3 Lovbestemt refusjon	502
3.1 De refusjonsberettigede tiltak.	502
3.1.1 Offentlige tiltak – pbl. § 18-3 første ledd.	502
3.1.1.1 Offentlige veier og plasser	502
3.1.1.2 Veiloven § 54	504
3.1.1.3 Vann- og avløpsanlegg	505
3.1.2 Private tiltak – pbl. § 18-3 annet ledd.	505
3.2 Refusjonsenheten	507
3.3 De refusjonsberettigede utgifter.	508
3.4 De refusjonspliktige arealer	511
3.5 Fordelingsfaktorene	514
3.6 Verdistigningsbegrensningen	516
4 Saksbehandlingen	519
4.1 Innledning.	519
4.2 Tiltakshavers dokumentasjonsplikt	519
4.2.1 Refusjonskart	520
4.2.2 Tekniske planer.	520
4.2.3 Kostnadsoverslag	521
4.3 Forslag til foreløpig refusjonsberegning	521
4.4 Varsel til økonomisk berørte	521
4.5 Kommunens godkjennelse	522
4.6 Når tiltaket kan påbegynnes	523
4.7 Rettsvirkningene av kommunens foreløpige vedtak	524
4.8 Fastsettelsen av det endelige refusjonsvedtak	525
4.9 Søksmålsadgangen	527
5 Nærmere om refusjonskravet.	527
5.1 Refusjonskreditor	527
5.2 Refusjonsdebitor og panterett.	527
5.3 Renter	528
5.4 Forfall.	528
5.5 Foreldelse	530

Kapittel 26

Utbyggingsavtaler	531
1 Hensyn og lovregulering	531
2 Avtaler som er omfattet av reglene i pbl. kap. 17	533
3 Forholdet til arealplaner og rekkefølgebestemmelser	534
3.1 Utbyggingsavtalen kan ikke foregripe eller tilsidesette et reguleringsvedtak	534
3.2 En arealplan kan ikke kreve inngåelse av utbyggingsavtale	536
3.3 Rekkefølgekrav kan fremtvinge utbyggingsavtale.	536
4 Hva som kan bestemmes i en utbyggingsavtale	538
4.1 Rammene i pbl. § 17-3.	538
4.2 Opparbeidelse av eller økonomisk bidrag til kommunal infrastruktur	539
4.3 Andre krav til gjennomføringen av utbyggingsprosjektet	542
5 Forbudet mot avtalevilkår om sosial infrastruktur.	543
6 Forskuttering – forholdet til regelverket om offentlige anskaffelser.	545
7 Hensynet til avgiftsreglene	547
8 Saksbehandlingsreglene.	548
8.1 Krav om forhåndsvedtak	548
8.2 Krav til kunngjøring og offentlig ettersyn	549
8.3 Samtykke til unntak	550
9 Konsekvenser ved brudd på reglene	550

Kapittel 27

Eksisterende byggverk	552
1 Innledning	552
2 Krav som gjelder for tiltak på eksisterende byggverk.	553
2.1 Innledning.	553
2.2 Hvilke tiltak som utløser kravene.	553
2.2.1 Bygningsmessige arbeider	553
2.2.2 Bruksendring	553
2.2.3 Tilbygging, påbygging og underbygging	554
2.2.4 Oppføring, endring og reparasjon av byggetekniske installasjoner.	554
2.3 Hvilke bestemmelser som får anvendelse ved tiltak på eksisterende byggverk	554
2.4 Ivaretagelse av kulturelle verdier	556
2.5 Tiltak på byggverk som er i strid med gjeldende arealplan	557
3 Utbedring av eksisterende byggverk	558
4 Utbedringsprogram	560
5 Sikring og istandsetting av byggverk og installasjoner	561
5.1 Innledning.	561
5.2 Hvilke byggverk som kan få pålegg.	562

5.3	Hvem bygningsmyndighetene kan gi pålegg	562
5.4	Hvem som kan gi pålegg	562
5.5	De beskyttede interesser.	563
5.5.1	Person, eiendom eller miljø	563
5.5.2	Skjemmende forhold.	564
5.5.3	Frakobling av vann- og avløpsanlegg.	564
5.6	Eiers istandsetningsplikt	564
5.7	Kommunens oppgaver	564
6	Annet lovverk som kan få betydning for eksisterende byggverk	565
6.1	Brann- og eksplosjonsvernloven	565
6.2	Kulturminneloven.	565
6.3	Arbeidsmiljøloven og opplæringsloven	565
6.4	Lov om tilsyn med elektriske ledninger.	566
6.5	Helse- og omsorgstjenesteloven.	566
6.6	Forurensningsloven	567

Kapittel 28

Endret og utvidet bruk av byggverk	568
1 Innledning	568
2 Søknadsplikten.	569
2.1 Utgangsbruken	569
2.2 Byggverket må rent faktisk skulle brukes til noe annet.	570
2.2.1 Rettslige disposisjoner	571
2.3 Hvor forskjellig den nye bruken må være	571
2.4 Kasuistikk.	574
2.4.1 Bruksendring i strid med gjeldende plan	574
2.4.2 Omlegging av forretningsdrift	574
2.4.3 Endret boform.	575
2.4.3.1 Helårsbolig og fritidsbolig	575
2.4.3.2 Forholdet til konsesjonsmyndighetene	576
2.4.3.3 Fra bolig til hybel	576
2.4.3.4 Fra bolig eller hotell til institusjon	577
2.4.3.5 Bruksendring til klubblokale	578
2.4.4 Bruksendring av bygninger i landbruket	578
2.5 Gjenstand for søknadsplikt.	579
2.5.1 Byggverk	579
2.5.2 Uthus, naust, garasjer og sjøboder	579
2.5.3 Areal	580
2.6 Utvidelse og endring av tidligere drift	581
2.7 Bruksendring, sammenføring, oppdeling og ombygging av bolig	582
2.7.1 Innledning.	582
2.7.2 Hva som utløser søknadsplikt.	582
2.8 Midlertidige og tidsbestemte bruksendringer.	583

3	Materielle bestemmelser som får anvendelse ved bruksendring	584
3.1	Innledning.	584
3.2	Krav til bygningen ved bruksendring.	585
3.3	Hensynet til boligmarkedet som avslagsgrunnlag	586
3.4	Bruksendring av bygningen beliggende i strid med plan.	587
3.5	Bruksendring og plan	587

Kapittel 29

Riving av byggverk	590	
1	Innledning	590
2	Materielle bestemmelser om riving	590
2.1	Regulering som avslagsgrunnlag	590
2.2	Bygning som omfattes av utbedringsprogram	592
2.3	Særlig om bygning som inneholder bolig	592
2.4	Kulturminneloven.	593
3	Pålegg om riving	594
3.1	Innledning.	594
3.2	Riving av byggverk som krever hovedombygging.	595
3.3	Byggverk som er til ulempe eller sjenanse.	595
3.4	Forholdet mellom pålegg om riving og rivingstillatelse	596
4	Forholdet mellom søknad om byggetillatelse og rivetillatelse	596
4.1	Byggetillatelse gir ikke rivetillatelse	596
4.2	Rivetillatelse gir ikke byggetillatelse	596
4.3	Midlertidig forbud mot riving	596
4.4	Midlertidig avslag på søknad om riving.	597
4.4.1	Innledning.	597
4.4.2	Inntil igangsettelsestillatelse er gitt	597
4.4.3	Unntak når reguleringen forutsetter riving.	597

Kapittel 30

Erstatningsansvar i byggesaker	599	
1	Innledning	599
2	Ansvar for myndighetsutøvelse	599
2.1	Objektivt ansvar	599
2.2	Uforsvarlighetsansvar.	600
2.2.1	Feilaktig lovanvendelse	600
2.2.2	Feilaktig saksbehandling	602
2.2.3	Ansvar ved innvilget søknad.	603
2.3	Årsakssammenheng	603
2.4	Økonomisk tap	604
2.5	Skadelidtes medvirkning	605
2.6	Kommune eller stat som den ansvarlige part	605
3	Ansvar for svikt i tilsyns- og kontrollopgaver.	606

3.1	Ansvarsgrunnlaget	606
3.2	Funksjonsfordelingen mellom bygningsmyndighetene og tiltakshaver	607
3.3	Nærmere om aktsomhetsnormen	608
3.4	Ansvar ved aktiv medvirkning	610
3.4.1	Rådgivning	610
3.4.2	Informasjonsvirksomhet	611
3.4.3	Påvisninger på byggetomta	611
3.5	Ansvar ved passiv godkjenning av byggesøknaden	612
3.5.1	Bestemmelsen i tidligere lovs § 116.	612
3.5.2	Usikker byggetomt	613
3.5.2.1	Ved innvilgelse av byggesøknad	613
3.5.2.2	Ved avslag på byggetillatelse	616
3.5.2.3	Ansvar for privat aktør	616
3.6	Ansvar for feil under kontroll med byggearbeidet	616
3.6.1	I utførelsesfasen	616
3.6.2	Ansvar for ferdigattest	617
3.6.3	Ansvar for feil og mangler med bestående bygninger	617
3.7	Feil ved vann- og avløpsanlegg	618

Kapittel 31

Ulovlighetsoppfølging	620
1 Innledning	620
2 Kontroll med eksisterende forhold	621
2.1 Retten til å føre kontroll	621
2.2 Adgang til den private sfære	621
2.3 Gjennomføringen av kontrollen	621
3 Oppfølging av ulovlige forhold	622
3.1 Innledning	622
3.2 Plikten til å forfølge ulovlige forhold	623
3.2.1 Hovedregelen	623
3.2.2 Unntak for overtredelser av mindre betydning	624
3.2.2.1 Påtaleunntatelse	624
3.2.2.2 Vilkårene for å unnlate forfølgelse	625
3.3 Saksbehandling og klage	625
3.4 Rettsvirkningene	626

Kapittel 32

Etterhåndsgodkjenning	627
1 Innledning	627
2 Plikt til etterhåndsvurdering	627
3 Saksbehandlingen	628
4 Forholdet til overtredelsesgebyr	630

Kapittel 33

Pålegg om retting og om stans	631
1 Innledning	631
2 Hvilke bestemmelser som kan håndheves	631
2.1 Plan- og bygningslovgivningen	631
2.2 Annen lovgivning kan ikke håndheves.	632
3 Objektiv overtredelse er tilstrekkelig.	633
4 Hvem som er ansvarlig for å etterkomme pålegget	633
5 Hva pålegget kan gå ut på	636
5.1 Innledning.	636
5.2 Retting	636
5.2.1 I søknadsfasen.	636
5.2.2 I oppføringsfasen	636
5.2.3 I ferdigfasen	637
5.3 Opphør av bruk.	637
5.4 Opphør av virksomhet	638
5.5 Stans av arbeider	638
6 Hvem som kan gi pålegg	638
7 Saksbehandlingen	639
7.1 Pålegget er enkeltvedtak etter forvaltningsloven	639
7.2 Forhåndsvarsel	639
7.3 Pålegget må formuleres slik at det kan fullbyrdes	640
7.4 Adressaten skal ha frist for oppfyllelse	640
7.5 Pålegget stifter en personlig forpliktelse	641
7.6 Klage og oppsettende virkning.	641
8 Stansing av arbeider og opphør av bruk med øyeblikkelig virkning.	642
8.1 Innledning.	642
8.2 Hva pålegget kan gå ut på	642
8.3 Vilkårene for å gi pålegg med øyeblikkelig virkning.	643
8.4 Varsel og klage	643
8.5 Gjennomføringen	644
8.5.1 Bygningsmyndighetenes egen gjennomføring	644
8.5.2 Hjelp av politiet	644

Kapittel 34

Sanksjoner og menneskerettighetene (EMK)	646
1 Innledning	646
2 Straffebegrepene	646
2.1 I intern norsk rett	646
2.2 Straff etter Den europeiske menneskerettskonvensjonen.	647
2.2.1 Criminal charge	647
2.2.2 Overtredelsesgebyr.	648
2.2.3 Tvangsmulkt	649

3	Kravet om avgjørelse av domstol	649
3.1	Forholdet til Grunnloven § 96	649
3.2	Forholdet til EMK art. 6	650
4	Selvinkrimineringsvernet	651
4.1	Vernet	651
4.2	Når vernet inntreer	652
4.3	Bruken av opplysningene	652
5	Forbudet mot dobbeltforfølgelse	652
5.1	Tilleggsprotokoll 7 artikkel 4	652
5.2	Gjentatt forfølgning	653
5.3	Samme forhold	654
5.3.1	Et fortsatt straffbart forhold	654
5.3.2	Idealkonkurrens	655

Kapittel 35

	Tvangsfullbyrdelse	656
1	Innledning	656
2	Tvangsfullbyrdelse ved forelegg	657
2.1	Innledning	657
2.2	Krav om forutgående pålegg	657
2.3	Saksbehandlingen ved utferdigelsen av forelegget	657
2.3.1	Foreleggsmyndigheten	657
2.3.2	Adressaten	658
2.3.3	Varsel om forelegg	658
2.3.4	Begrunnelse, underretting og klage	658
2.3.5	Ny frist og oppsettende virkning	659
2.4	Foreleggets rettskraft	659
2.5	Søksmål og domstolskontroll	659
2.5.1	Hvem søksmålet skal anlegges mot	659
2.5.2	Domstolsprøvelse	660
2.5.2.1	Legalitetskontroll med forelegget	660
2.5.2.2	Legalitetskontroll med pålegget	660
2.5.2.3	Rimelighetskontroll med forelegget	660
2.6	Tvangsfullbyrdelsen	661
2.6.1	Foreleggets rettskraft og tvangskraft	661
2.6.2	Begjæringen til tingretten	661
2.6.3	Innvendinger under tvangsfullbyrdelsen	661
2.6.4	Tvangsfullbyrdelse ved løpende mulkt	661
2.6.4.1	Bare handleplikter	661
2.6.4.2	Fastsettelsen av mulkten	662
2.6.4.3	Når mulkten skal begynne å løpe	662
2.6.4.4	Opphør av mulkten	662
2.6.4.5	Forfall og inndrivelse	663

2.6.5	Gjennomføring på eierens bekostning	663
3	Tvangsfullbyrdelse direkte med grunnlag i pålegget.	664
3.1	Pålegget som særskilt tvangsgrunnlag	664
3.2	Varsling	665
3.3	Saksbehandlingen	665
4	Tvangsfullbyrdelse ved tvangsmulkt fastsatt av bygningsmyndighetene	666
4.1	Innledning	666
4.2	Pålegget	667
4.2.1	Pålegget som tvangsgrunnlag	667
4.3	Saksbehandlingen	667
4.3.1	Enkeltvedtak	667
4.3.2	Varsel og frist	667
4.3.3	Begrunnelse og underretning	668
4.4	Mulkten	668
4.4.1	Engangs- og løpende mulkt	668
4.4.2	Størrelsen	668
4.5	Klage og oppsettende virkning	669
4.6	Forfall og inndrivelse av mulkten	669
4.7	Mulkten tilfaller kommunen	669
4.8	Opphør av mulkten	670
4.9	Domstolskontroll	670
4.10	Ettergivelse av påløpt mulkt	671
5	Sedvanerettslig hjemmel til umiddelbar inngripen	672
5.1	Bygningsmyndighetene	672
5.2	Politiet	672

Kapittel 36

	Overtredelsesgebyr	673
1	Innledning	673
2	Overtredelsesgebyr og tvangsmulkt	674
3	Handlingsnormer og utmålingsrammer	675
4	De objektive betingelser for å ilegge overtredelsesgebyr – pbl. § 32-8 første ledd bokstav a) til l)	677
4.1	Prosjektering og utføring i strid med lov og forskrift	677
4.2	Utføring og bruk av tiltak uten nødvendig tillatelse	679
4.3	Unnlatelse av å gjennomføre uavhengig kontroll	683
4.4	Ulovlig bruk av byggverk og areal	684
4.5	Prosjektering, utføring og kontroll av foretak uten ansvarsrett ...	686
4.6	Uriktige eller villedende opplysninger	688
4.7	Oversittelse av pålegg (overhørighet)	691
4.8	Andre plikter	692
5	Nærmere om det subjektive kravet	692
5.1	Forsett og uaktsomhet	692

5.2	Rettsvillfarelse	694
6	Beviskrav	696
7	Utmåling av overtredelsesgebyr	696
7.1	Fastsettelse av utmålingsrammen	696
7.2	Maksimalrammen for særlig alvorlige overtredelser	697
7.3	Utmåling innenfor rammen	698
7.3.1	Handlingens objektive grovhet	699
7.3.2	Gjerningsmannens subjektive skyld	699
7.3.3	Momenter utenfor handlingen	699
7.3.3.1	Gjenoprettelse av det ulovlige forhold	699
7.3.3.2	Lang saksbehandlingstid	700
7.3.3.3	Vinnings hensikt og tilført vinning	700
7.3.3.4	Gjerningsmannens økonomiske forhold	700
7.3.3.5	Ilagt tvangsgebyr	701
7.3.3.6	Særlig om foretaksstraff	701
7.3.4	Samordning og konkurrens	701
7.4	Rettspraksis	702
8	Hvem som kan ilegges overtredelsesgebyr – ansvarssubjektet	706
8.1	Personer	706
8.2	Foretak	707
9	Saksbehandlingen og vedtaket om overtredelsesgebyr	707
9.1	Innledning	707
9.2	Oppportunitetsprinsipp	708
9.3	Forholdet mellom plan- og bygningsmyndighetene og påtalemyndigheten	708
9.3.1	Kompetanseområdene	708
9.3.2	Valg av spor	709
9.3.3	Varsling av påtalemyndigheten	709
9.3.3.1	I hvilke saker det skal varsles	709
9.3.3.2	Varselet	710
9.3.3.3	Påtalemyndighetens avgjørelse	711
9.4	Hvem som kan ilegge overtredelsesgebyr	712
9.5	Forhåndsvarsel	712
9.6	Forholdet til dobbeltstraff	713
9.7	Vedtaket, underretning, klage og inndrivelse	713
9.8	Gebyret tilfaller kommunen	714
10	Søksmål og domstolenes prøvelsesrett	714
11	Inndragning av vinning	715

Kapittel 37

Straff og inndragning	716
1 Innledning	716
2 De objektive straffbarhetsvilkår	716
2.1 Gjerningsbeskrivelsene	716
2.2 Krav om vesentlig overtredelse	717
3 Skyldkravet	718
4 Straffen	719
4.1 Strafferammen	719
4.2 Rettspraksis	720
4.2.1 Miljøkriminalitet	720
4.2.2 Brudd på bestemmelser som skal sikre kvaliteten i byggverket	721
5 Sivilrettslige krav i straffesak	722
6 Forholdet mellom påtalemyndigheten og plan- og bygningsmyndighetene	722
7 Tvangsmidler	723
 Regelverk	 725
 Litteratur	 730
 Rettspraksis	 735
 Stikkordregister	 745